

Média nemají paměť. Mediální konstrukce nedobrovolných sterilizací v České republice (2003-2006) I.

Martina Křížková

Úvod

Příběh mediálně konstruovaného obrazu romských sterilizací začíná v rámci této studie na jaře 2003, kdy se v tištěných a internetových periodikách objevují zmínky o nedobrovolné sterilizaci romských žen na Slovensku a v Maďarsku. Trvá to však více než rok (podzim 2004) a je k tomu třeba kritiky zahraničních institucí (Evropské centrum pro práva Romů), než média začnou tematizovat nedobrovolné sterilizace i v souvislosti s českým prostředím. A to i přes to, že musí být jasné, že nové hranice mezi Českou a Slovenskou republikou (potažmo mezi spřízněnými socialistickými zeměmi bývalého východního bloku) nemohou popřít společnou historii a společný přístup k určitým problémům. Od konce roku 2004 až do léta 2005 je mediální pokrytí tématu nedobrovolných sterilizací téměř každodenní, pak zájem upadá. Opět se zvedne v listopadu 2005, kdy soud přizná právo na omluvu jedné z postižených žen. Na jaře 2006 ožívá příběh nedobrovolně sterilizovaných romských žen v českém tisku znova v souvislosti s aktivitami nevládních organizací a demonstracemi nedobrovolně postižených žen (léto 2006). Po mediálním zájmu v letech minulých je ale otázka nechtěných sterilizací již z mnoha důvodů zbavena většiny morálních, etických, historických a medicínských konotací a je mediálně zploštěna na pouhý fakt etnického původu většiny postižených žen. Celostátní deníky, s výjimkou internetových portálů, téma opouštějí. Namísto nich se ho ujme tisk regionální, zejména severomoravské tituly. A zde se také mediální obraz nucených sterilizací v rámci českého tisku vyhrotí.

Ve studii jsou pro následnou interpretaci použity metody kvantitativní i kvalitativní analýzy. Zvláště v kvalitativní části se text soustředí na identifikaci kontextu a způsobu zpracování mediálních obsahů, jež se objevují v českém tisku ve spojitosti se sterilizací romských žen. Kvantitativní část pak dává odpovědi na základní otázky typu: kdy (publikováno), kde (titul), jak často, kdo (se tématu věnuje). Kvantitativní a kvalitativní část se v textu prolínají a nejsou odděleny.

Studie je rozdělena do dvou samostatných částí, které na sebe vzájemně odkazují. Toto rozdělení mi umožňuje soustředit se jednak na celkové charakteristiky a kontext, ve kterém je téma představeno (I. část), jednak na problém rasismu (II.část).

Sledovaný soubor textů je časově vymezen obdobím tří let od 10.04.2003, kdy zpravodajský server ČTK poprvé upozornil na možnost nucených sterilizací romských žen v ČR, a koncem září 2006, kdy „kauza“ symbolicky vrcholí informací českých médií o oficiální výzvě Výboru pro odstranění všech forem diskriminace žen v OSN vládě ČR v této věci, která se objevuje v regionálním tisku (21.09.2006).

Příběh nechtěně sterilizovaných žen v českém tisku od jara 2003 až do podzimu 2006 má svoji vnitřní časovou logiku, kterou ve své práci sleduji. Analýza shrnuje tři časová období (I.

část: jaro 2003 - podzim 2004, podzim 2004 - léto 2005, II. část: podzim 2005 - podzim 2006).

Do sledovaného souboru byl zařazen veškerý český tisk včetně internetových zpravodajských či publicistických portálů - jak jednotlivých deníků (např. ihned.cz, idnes.cz), tak samostatných periodik (např. neviditelný pes, blisty.cz) z mediální databáze Newton.

Výběr textů z databáze Newton byl dán klíčovým slovem „sterilizace“ a jeho gramatickými variantami. Z daného souboru (skoro 5000 článků) bylo pro analýzu nakonec relevantních 301 textů (I.část-168 článků, II. část- 133 článků)¹. Výsledný soubor je z formálního hlediska různorodý. Jedná se o zprávy, komentáře, rozhovory, dopisy čtenářů.

V rámci této studie se snažím spíše popsat obecné tendence a charakteristiky, jež téma nucených sterilizací v mediálně konstruovaném obrazu českých periodik provází, a nesoustředím se tolik na způsob, jakým je o nich referováno. Důraz je kladen spíše na to, v jakých souvislostech je téma představeno, než na to, jak se o něm vlastně píše.

Texty samotné byly dále rozděleny do deseti kategorií (podle tématu a v jednom případě i žánru) na: **Romové obecně, zahraniční události, nedobrovolné sterilizace na Slovensku, české oficiální instituce, práva žen, aktivity postižených žen, nevládní organizace, konkrétní ženy, hovoří lékař a reakce čtenářů.** Články v jednotlivých kategoriích se vzájemně obsahově překrývají, hranice mezi nimi nejsou nepropustné a je možné, že při jiném čtením by byly rozřazeny jinak. Tématické a žánrové okruhy doplňují časovou strukturu studie; toto vymezení textů respektují ve všech třech časových obdobích a na počátku každého z nich je uvádím jako kontext, v rámci něhož bylo o nedobrovolných sterilizacích informováno. Protože se jejich obecné charakteristiky nemění, jsou přesněji vymezeny především v první části studie, jež je i vzhledem k počtu uveřejněných článků nejrozsáhlejší.

Od prvních náznaků k otevření problému

jaro 2003 – léto 2004 (10.04.2003-13.09.2004)

Časová etapa více než jednoho roku zachycuje první zmínky o nucené sterilizaci v českém tisku v souvislosti s nedobrovolnou sterilizací romských žen v zahraničí - zejména na Slovensku či v souvislosti s jednáním mezinárodních institucí, které se k otázce vyjadřují a případně vystupují s požadavkem vyšetření možnosti nedobrovolných sterilizací. Ty jsou také zmíněny okrajově v textech, které se zabývají situací romské populace v obecnější rovině či v souvislosti s aktivitami nevládních organizací.

Pozoruhodný paradox nastává, jak již bylo výše zmíněno, zejména u textů, které souvisí s informacemi o nechtěných sterilizacích na Slovensku. Minimálně po celý rok 2004 a část roku předchozího český tisk informuje o průběhu (tj. zveřejnění fakt, vyšetřování, postoj oficiálních institucí, aktivity nevládních organizací apod.) „sterilizační kauzy“ na Slovensku a částečně i v Maďarsku. Tyto informace uveřejnily opakovaně všechny celostátní deníky bez výjimky. Přesto většina českého tisku více než třináct měsíců nezmíní možnost, že by stejný problém mohl existovat i v České republice.² První dva články, které na tuto možnost naopak upozorní, zůstanou více než na rok také poslední. A to i přes to, že byly zveřejněny na zpravodajském serveru ČTK, která je jinak častým zdrojem českých médií.

¹ Článek z Deníků Bohemia či Moravia byl vždy brán jako jeden text, bez ohledu na to v kolika regionálních mutacích byl ve skutečnosti publikován.

² V rámci této studie byly analyzovány pouze texty, které naopak nedobrovolné sterilizace do souvislosti s českým prostředím dávají.

Tyto nevládní organizace uvedly, že "desítky Romek byly proti vlastní vůli" sterilizovány na Slovensku. Rovněž tvrdí, že po předběžném šetření, které trvalo několik týdnů, prokázaly 24 případů v Česku a čtyři v Maďarsku. („Aktivisté žádají OBSE, aby se zabývala sterilizací Romek, i v ČR“, ceskenoviny.cz, 10.04.2003).

Takřka naprostá absence informací o nedobrovolných sterilizacích v České republice v tomto období poukazuje na skutečnost, že mediální pozornost je nerovnoměrná. Soustředí se obvykle na elitní skupiny společenské či ekonomické. Menšiny a jejich problémy jsou přehlíženy a často stigmatizovány. Hovoří se o nich obvykle až v souvislosti s nějakým konfliktem-kontroverzí.³ To se nemusí týkat výslovně tématu nedobrovolně sterilizovaných žen v ČR. V každém případě tento paradox ale naznačuje limity, ve kterých je od počátku téma v českém tisku zobrazováno. Upozorňuje na obecnou bezkontextovost informování, se kterou se média v českém prostředí dlouhodobě potýkají a která se také po celé tři roky více či méně promítá do mediálních výstupů o nedobrovolných sterilizacích. U médií se ovšem ve skutečnosti často předpokládá, že odráží plnou realitu.⁴ Nechtěně to dokládá i slyšení českých zástupců při zasedání Výboru OSN pro odstranění diskriminace:

Vláda neví o žádném konkrétním případě [nucených sterilizací] a nebyly jí v této věci poskytnuty žádné důkazy. Žádné konkrétní případy se nevyskytly ani ve sdělovacích prostředcích. („ČR v OSN: Do knihoven byly rozdány knihy proti rasismu“, blisty.cz, 26.08.2003).

V období od jara 2003 do podzimu 2004 se otázkou možných nucených sterilizací v ČR zabývalo 14 textů. Dva z nich přímo, ostatní spíše nepřímo naznačují, že záležitost s nedobrovolnými sterilizacemi se týká (mohla týkat) i Česka (v době před rokem 1989). S výjimkou regionální přílohy MF Dnes (2x) a romského časopisu Romano vodi (2x) jde ve všech případech o internetové servery či internetová periodika.

A za druhé, jak to vlastně bylo se sterilizacemi v Čechách ještě v době, kdy jsme se slovenskými sousedy tvořili jeden stát. („Šrámy romských žen na těle i duši“, Romano vodi, 27.03.2004).

Reakce na v tuto chvíli hypotetickou otázku se objeví až o půl roku později ve zpravodajství České tiskové kanceláře. Její zpravodajský server přinese informaci o tom, že Evropské centrum pro práva Romů šetří možnost nedobrovolných sterilizací v ČR i po roce 1989. Článek již konstatuje nucené sterilizace před tímto datem jako fakt.

Měl to být jeden ze způsobů řešení "cikánské" otázky. Na akci se podílela socialistická ministerstva zdravotnictví, práce a sociálních věcí i vládní komise. Podle různých šetření vedla Romky za komunismu k souhlasu se sterilizací mimo jiné finanční odměna. Zdokumentováno bylo necelých 300 případů. („Centrum pro práva Romů podezřívá ČR z nucených sterilizací“, ceskenoviny.cz, 13.09.2004).

Přesto je později nedobrovolnost sterilizací romských žen i za socialismu v tisku zpochybnována (vzhledem k nedůvěryhodnému – tj. romskému - původu těchto žen).

³ P. J. Shoemaker, S. D. Reese: *Mediating the Message*. New York, London: Longman. 1991.

⁴ D. Mc Quail: *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál. 1999.

Nucené sterilizace romských žen za bývalého režimu v Česku jsou dány do historických či společenských (vztah majority k romské menšině) souvislostí v komentářích na internetových serverech blisty.cz a neviditelný pes.cz. Podobné texty v tomto období v tištěných periodikách nevyšly.

Neštíteli jsme se ani použít metody vskutku "nenásilné" - sterilizace bez vědomí žen, odnímání dětí kvůli nevyhovujícímu prostředí pro výchovu atd. A výsledek? („Asimilace, adaptace a Romové“, blisty.cz, 13.04.2004).

Další kostlivci ještě leží ve skříni, lékařské pokusy na amerických zajatcích z Koreje a Vietnamu, podíl StB na pogromech v Indonésii v r. 1965 se statisícem mrtvých či jen sterilizace romských žen v sedmdesátých letech. („Polemika: Kde nejsou viníci, nejsou ani nevinní“, neviditelnypes.cz, 04.09.2004⁵).

Samotné nechtěné sterilizace předmětem textů nejsou. Samy o sobě nejsou mediálně atraktivní. (Téma jako takové se navzdory informování o „slovenské kauze“ více než rok na stránkách českého tisku prakticky neobjeví.) Dojem, který lze z textů získat, je pouze na rovině útržkovitých, spolu nepřilíš souvisejících informací. Pokud se o sterilizacích vůbec informuje, pak v kontextu převážně historickém. Problém je navíc „diskutován“ mimo hlavní tištěná periodika a v souvislosti s přehmaty komunismu jak vůči romskému etniku jako celku, tak všeobecně.

Větší množství článků (od 10.04.2003 do 13.09. 2004 vyjde 14 textů o nucené sterilizaci žen v ČR, jen do konce měsíce září 2004 je ale publikováno dalších 45 textů na toto téma), ovšem možnost „být skutečně informován“ z mnoha důvodů čtenáři vlastně nedává.

Nucené sterilizace jako nastolené téma

podzim 2004 – léto 2005

V září 2004 spustí informace o šetření zahraniční nevládní instituce v již jednou zmiňovaném textu zpravodajského serveru ČTK každodenní lavinu zpráv o nedobrovolných sterilizacích v ČR (trvá s menšími přestávkami až do léta 2005). Téma je zmiňováno v souvislosti s aktivitami zahraničních institucí, aktivitami neziskových organizací v ČR, romskou problematikou celkově, reakcí českých oficiálních institucí. Články přináší i názory lékařů (včetně zástupců nemocnic, kde nedobrovolné sterilizace údajně či fakticky probíhaly) a rozbor situace v českém zdravotnictví, osudy konkrétních žen a jejich aktivity. Ze 153 textů v tomto období zazní dvakrát i hlas veřejnosti (dopisy čtenářů).

Obecně lze říci, že i přes náhlou (a do jisté míry i zdánlivou) rozmanitost úhlů pohledu na nedobrovolné sterilizace jde vesměs o články, které se soustředí na popis událostí typu: vyzval k jednání, předal zjištění, zahájil šetření, stěžuje si 50 či již 60 lidí apod.

Deset romských žen tvrdí, že byly v českých nemocnicích sterilizovány, aniž by k tomu daly souhlas, nebo byl od nich souhlas vyžadován až těsně před porodem. A chtějí, aby postup zdravotnických zařízení prošetřily úřady. Poslední případ je z roku 2001. („Deset žen si stěžuje na nucenou sterilizaci“, MF Dnes, 14.09.2004).

⁵ Vyjádření autora článku Přemysla Janýra: „či **jen** sterilizace romských žen.“ může být dána pouhou neobratností, snahou o ironii. Také nás může ale přivést k zamyšlení o otázkách genderu ve vztahu k médiím. Česká média jsou výrazně maskuliní (profesně) a to se samozřejmě také nějak odráží v jejich obsahu. Viz Gender Studies + InnoVatio, *Obraz žen ve zpravodajství českých médií*, 2003.

Vládní zmocněnec pro lidská práva Jan Jařab si myslí, že prošetřování případů údajné sterilizace romských žen v ČR neprokáže, že by v zemi existovala skrytá státní politika snižování porodnosti romské populace. Jařab to včera uvedl před členy sněmovního petičního výboru. („Jařab myslí, že se Romky nesterilizovaly“, Benešovský deník, 02.10.2004).

Tento „technický“ přístup k problému sice odpovídá standardům deníkové žurnalistiky (informace jsou zpřístupněny, ale nekomentovány), neumožňuje už ovšem uchopit téma komplexněji. Čtenář je denně informován o postupu celého „případu“. Nevládní organizace pomohou postiženým ženám obrátit se na ombudsmana, ten záležitost šetří, zjistí pochybení, jedna z postižených žen se obrátí na soud. Články přináší i mnoho dalších informací:

Podle platného zákona mohou ženy podstoupit sterilizaci, pokud už mají čtyři děti (nebo tři děti, je-li ženě více než 35 let). Anebo v případě, že by je mohlo další těhotenství ohrozit, například po opakovaných císařských řezech. „Žena však o to musí vždy sama požádat,“ řekl Vít Unzeitig z České gynekologicko-porodnické společnosti. („Ombudsman řeší sterilizaci Romek“, MF Dnes, 15.09.2004).

Ve vztahu s pacienty mají lékaři stále navrch, většinou nefunguje komunikace mezi lékařem a pacientem - vyplynulo z debaty pacientů a lékařů v Senátu. Debata přišla v době kauzy „nucené sterilizace Romek“. I za ní se skrývá špatná komunikace mezi lékaři a pacienty. („Očko“, Literární noviny, 27.09.2004).

Z podkladů ombudsmana vyplývá, že problémy se sterilizacemi mělo v minulosti i Švédsko, Švýcarsko nebo Slovensko. Ombudsman se proto zabývá také tím, jak šetření v těchto zemích skončila. („Kancelář ombudsmana obdržela 40 nových stížností na sterilizaci“, lidovky.cz, 10.11.2004).

Informace jsou ale zprostředkovávány nahodile a bez širšího kontextu. Často jsou protichůdné a bez hlubší znalosti celého problému nedávají smysl. Nekomentovaná tvrzení jednotlivých „odborníků“, kteří v textech vystupují, a stejně nekomentovaná (nestrukturovaná) různorodá fakta vytváří dojem nečitelnosti – nejasnosti - vlastně velmi účinně brání vytvoření vlastního názoru, pochopení, co je důležité, a co podružné. Proto se mohou i vyskytovat nekomentovaná tvrzení, která zpochybňují, co se stalo (nedobrovolnost sterilizací), a to pouze na základě dojmů.

„Mně jsou Romové v mnohém sympatičtí, ale že by byli nesrozumitelně informováni, to si nemyslím. Vezměte si, že na každé krabičce cigaret je velkým písmem napsáno, že kouření škodí zdraví,“ kontruje pan profesor. Stejně jako on i já neznám Roma bez cigarety. („Cavyky a zvyky“, MF Plus, 15.10.2004).

Příznačné pro tento stav je, že zejména v titulcích se operuje se slovy Romka, popř. Romky, ačkoli již bylo zveřejněno, že nedobrovolné sterilizace se netýkají pouze romských žen. Nechtěné sterilizace jsou jednoznačně médií identifikovány jako problém „romských žen“ a etnicita tu hraje důležitou roli.

Tématické kategorie a kontext

Texty v rámci jednotlivých tematických kategorií naznačují zarámování, ve kterém se mediální konstrukce obrazu nedobrovolných sterilizací od podzimu 2004 do léta 2005 pohybuje. Aktivitu neziskových organizací i mimo oficiální struktury stojících jednotlivců zahrnuje kategorie **nevládní organizace**. Články (8x) sice většinou nevybočují z výše

popsaných charakteristik informování o celé problematice, Dva texty však upozorňují na českými periodiky jinak téměř netematizovaný problém odpovědnosti a s ním související požadavek odškodnění postižených žen.

V rámci tohoto šetření by dále měly zajistit záruky pro bezpečnost a soukromí stěžovatelek a spravedlivě odškodnit všechny oběti za zákroky, které na nich byly provedeny. A to včetně obětí z doby, kdy komunistická československá vláda programově snižovala „nezdravou porodnost romských žen“. („Nucené sterilizace v České republice“, blistry.cz, 17.09.2004).

Snaha přiblížit a popsat příběhy jednotlivých žen, které si stěžují, že byly neoprávněně sterilizovány, spojuje texty z kategorie **konkrétní ženy** (30 textů). Do této kategorie byly zařazeny všechny texty, které se zmiňují jmenovitě o těchto ženách či i jen popisují jejich příběh. Zpočátku tyto ženy vystupují anonymně, během roku 2005 jsou jejich jména postupně zveřejňována. I zde převažuje „technický“ popis událostí.

Dnes pětatřicetiletá Natalie Ž. podstoupila zákrok už v červenci roku 1991, ale k prošetřování došlo až před několika měsíci v souvislosti s jinými případy v regionu. („Případ sterilizací není dosud vyšetřen,“ Hranický den, 25.08.2005).

„Neumím číst a psát, nevěděla jsem, co podepisuji,“ líčila také čtyřiačtyřicetiletá žena, které lékaři podvázali vaječníky po čtvrtém dítěti v sedmadvaceti letech. („Případy osmi žen, které tvrdí, že nechtěly sterilizaci, vyšetřuje policie“, MF Dnes, 30.06.2005).

Takto pojaté texty brání plně pochopit, co se vlastně postiženým ženám opravdu stalo. Až do léta 2005 vyšly pouze dva články, které se naznačenému schématu vzepraly.

Přišla za mnou sociální pracovnice a nutila mě jít na ten zákrok. Vyhržovala mi, že pokud nepůjdu, nechá mi sebrat děti. Bránila jsem se. Vyhržovala, že dá děti do ústavu a mě nechá zavřít. Nevěděla jsem, co dělat. Bylo to hrozné.... Od té doby mám gynekologické problémy, bolesti hlavy. Jsem úplně jiný člověk. Já už jsem stejně další děti mít nechtěla.” („Výpovědi některých žen“, Romano vodi, 20.6.2005).

Přestože i později jsou publikovány texty, které se snaží více přiblížit nechtěné sterilizace z perspektivy poškozených žen, jen minimum z nich překračuje limity pouhého popisu. V celkovém obrazu tak vlastně chybí hlasy nechtěně sterilizovaných žen či Romů vůbec. Ani další články totiž nepřinášejí jejich pohled na celý problém. Navíc podobně jako je minimálně tematizován problém odpovědnosti, odškodnění - tedy viny, je i logicky minimálně tematizován fakt, že tyto ženy jsou oběti.

Nejvíce textů (54) se týkalo **oficiálního postoje české strany**, ať už šlo o články, které přinášeli informace o postojích vládního zmocněnce pro lidská práva, ombudsmana, ministerstva zdravotnictví či policie. V těchto textech je téma častěji spojováno s etickými problémy, které se týkají obecně paternalismu převládajícímu v českém zdravotnictví.

Ve vztahu lékař-pacient panuje podle zmocněnce v České republice formalismus. „Není důležité, co si dotyčný opravdu myslí a co opravdu chtěl, důležité je, že jsme ho přesvědčili, aby podepsal,“ charakterizoval svůj pohled na nynější stav Jařab. („Jařab tvrdí, že souhlas pacientek se sterilizací je někdy pouze formální“, ihned.cz, 05.10.2004).

Zdá se ale, že ve všech případech byl ke sterilizaci pádný důvod: Zákrok ochránil ženy před dalším porodem, který by byl rizikem pro matku i dítě. „I kdyby to tak bylo, z výpovědi našich klientek je zřejmé, že sterilizace byly nelegální, protože lékařům chyběl jejich informovaný souhlas podepsaný při plném vědomí. Nejen, že se ženy rozhodovaly ve stresu, ale mnohé mladé ani starší Romky dodnes nerozumí pojmu sterilizace. Znají spíš výraz „podvaz“, ale ani tak není vždy jisté, že chápou všechny následky, jaké takový zákrok má,“ vysvětluje Jabůrková. („Ombudsman řeší sterilizace žen“, MF Dnes, 21.09.2004).

Tendence ke zdůrazňování lékařsko-etického kontextu ovšem vede k tomu, že další rozměry problému jsou postupně potlačovány. Nedobrovolné sterilizace tak přestávají být viděny (i když tomu tak bylo jen okrajově) jako celospolečenský problémem, který úzce souvisí s postojem majoritní většiny k romské menšině. To podtrhuje i fakt, že v žádném článku z této kategorie nedostane prostor k vyjádření zástupce romské menšiny, který je majoritou chápán jako její reprezentant. Kauza je převážně nazírána z hlediska většinové populace a jednání jejích institucí (či zástupců), nikoli z hlediska romské menšiny.

Je také pozoruhodné, že problematika rasismu je až do léta 2005 s nedobrovolnými sterilizacemi výslovně spojována pouze minimálně; pokud je zmíněna, pak většinou jako součást komunistické praxe. Jinak ji nastolují především zahraniční organizace jako Amnesty International či Evropské centrum pro práva Romů.

Stručně řečeno, informovali jsme mezinárodní instituce o něčem, co je zcela zřejmé - totiž že Česká republika dosud nedokázala najít ke své romské menšině vstřícný vztah, a proto v této oblasti zatím není hodna dobré pověsti. („Dejte Romům odškodně“, Respekt, 01.11.2004).

Čeští žurnalisté se otázce rasismu jinak vesměs vyhýbají. Přesto se tématu úzce týká. Nejjednodušeji je to vidět na **reakcích čtenářů** (2x).

Uvedený systém však mohl fungovat jen do té doby, než mu prozíravější část neobyčejně plodného etnika (tj. Romové mužského pohlaví) nezakroutila krkem z vlasteneckých, jakož i ekonomických pohnutek. („Upřímné sdělení“, Haló noviny, 13.11.2004).

Vztah majority a minority je naopak silně tematizován v člancích (9x), které informují o Romech jako celku. Sterilizace (před r. 1989) zde opět obvykle nejsou hlavním námětem článku, za to jsou jednoznačně chápány jako příkoří ze strany většiny (či státu) vůči Romům. Až na jeden text jde o rozhovory nebo komentáře uveřejněné jinde než v denících.

Romkám se za sterilizaci nabízely peníze, věci do domácnosti... Ale nebyla možnost říct: Ne, děkuji, já vaši pračku nechci. Dnes se stát tváří alibisticky a tvrdí, že to dělaly pro peníze. Ovšem otázka je, zda systém odmítnutí vůbec dovolil. („České společnosti chybí aristokratičnost“, Literární noviny, 22.08.2005).

Nedobrovolné sterilizace po roce 1989 jsou médiu ve své většině nekomentovány, novináři necítí potřebu se k nim vyjadřovat, pouze se soustředí na popis jednání institucí v této věci. A to i přes to, že poslední známý případ pochází z roku 2001.

Dva texty z této kategorie zveřejněné na blistech.cz naznačují, že většinový konsenzus ve společnosti ohledně sterilizací romských žen (ve vztahu majority a minority) přeci jen může existovat, jen není „korektní“, a proto také není mediálně tematizován.

Snažil se mi ukázat, že ti moji čeští přátelé, kteří reagovali krátkým mlčením, než pak uměle odsoudili nucenou sterilizaci romských žen, reagovali v prvním okamžiku přirozeně, podle

toho, co skutečně pociťovali, na základě hlubokého porozumění věcem, založených na zkušenostech - a nemohlo to být jinak, než že tajně a vnitřně schvalují, že někdo se nějak pokusil omezit plození lidí "tohoto druhu", za něž se v naší zemi stydíme. („O Romech, nucené sterilizaci a o Češích, kteří smrdí“, blistry.cz, 20.09.2004).

S textem polemizuje jiný článek o dva dny později. Nevyjadřuje se k samotné nucené sterilizaci (což je příznačné), ale k faktu, že podobně stereotypně jako Romové u nás mohou být za hranicemi nazíráni také Češi.

Problém hygieny českého obyvatelstva je však většinou cizinců natolik zjevný, že dokonce i známé turistické příručky jako Fodor's varují, že návštěvníci Prahy zažijí smrad v tramvaji, anebo že bude smrdět prodavačka v obchodě. („O Romech, nucené sterilizaci a o Češích, kteří smrdí“, blistry.cz, 20.09.2004).

Proč vůbec autor posuzuje problematiku, která ho zajímá, podle etnického klíče? Možná se sám setkal, nebo jeho respondenti se setkali s případy, které popisuje. Ale je možné z toho usuzovat na 10 milionů obyvatel? Mohl autor na základě osobních čichových preferencí poznat, ke kterému ze zde žijících etnik příslušný smrad'och patří? („Kdo to vlastně smrdí“, blistry.cz, 21.09.04).

Tím jedna z mála skutečných polemik nad tématem nucených sterilizací v rámci českých periodik končí.

Pokud se k nedobrovolným sterilizacím vyslovují lékaři, sterilizace nijak nezpochybňují. A to nejen tehdy, pokud se nějaký případ týká přímo jejich zdravotnického zařízení. Někteří se naopak snaží zpochybnit stížnosti nechtěně sterilizovaných žen.

Neumím si to vysvětlit, ale nějaká příčina v tom být musí. Zřejmě jim někdo poradil. Není přirozené, když se tyto stížnosti šíří lavinovitě. Chápal bych, kdyby se dotyčné ženy obrátily nejdříve na nemocnici, a teprve kdyby nebyly spokojeny s řešením své stížnosti, by své problémy eventuálně třeba medializovaly. („Není přirozené, když se stížnosti šíří lavinovitě, říká primář Richard Spousta“, Bruntálský a krnovský deník, 15.10.2004).

Texty (26) v kategorii **zahraniční události** mají ve své většině ryze informační charakter. Mezinárodní instituce v nich upozorňují na problém nedobrovolných sterilizací v ČR nebo obecně hodnotí situaci v oblasti lidských práv či romské menšiny.

Dokument připomíná obvinění ze strany Evropského střediska pro práva Romů (ERRC), že se v některých regionech pokračuje v nedobrovolné sterilizaci romských žen. („Naplnování lidských práv v ČR se lepší, některé problémy trvají“, idnes.cz, 01.03.2005).

Tyto informace nejsou obvykle novináři nijak komentovány, pouze konstatovány, pokud přímo neotvírají nové téma, jak tomu bylo i v případě nedobrovolných sterilizací. Spíše to vypadá, jako by se českého prostředí vlastně vůbec netýkaly. Může to souviset i s tím, že jsou k ČR obvykle kritické nebo také s tím, že informují o tématech (lidská práva, menšiny), jež mohou být v rámci (nejen) mediální logiky chápána jako okrajová.

Specifické postavení zde mají články (10x), které informují o slyšení budoucího českého eurokomisaře Vladimíra Špidly před poslanci Evropského parlamentu, a to jeho reakcí na

dotaz jedné z poslankyň ohledně nedobrovolných sterilizací. Špidla je tak vedle Jařaba de facto jediný český oficiální představitel, který na zahraniční kritiku v médiích reaguje.

Zde Špidlu vyvedla z míry pouze portugalská socialistka Edite Estrelová dotazem ohledně nucených sterilizací romských žen v Česku. "To se nedělo a neděje," řekl pobouřeně český politik. "Kdo to tvrdí, neví, o čem mluví." Podotkl, že na rozdíl od jiných zemí jsou Romové v ČR vesměs gramotní a že problémy související s touto menšinou daleko přesahují české hranice. („Europoslanci podrobili Špidlu výslechu, nic zvláštního se nestalo“, lidovky.cz, 27.09.2004).

Závěr

Přestože je během roku 2004 a 2005 problém nedobrovolných sterilizací v Česku jednoznačně zasazen do více kontextů (etický, historický, sociální, právní), brzy je nahlížen téměř výhradně optikou lékařskou (spor o informovaný souhlas). Během této doby nezazní jednoznačné odsouzení nedobrovolných sterilizací. Úvahy o odpovědnosti, vině a odškodnění jsou prakticky marginalizovány. Postoj Romů k problému média vlastně nenabízejí a otázka rasismu v souvislosti s nedobrovolnými sterilizacemi je zmíněna opakovaně pouze v kontextu s komunistickým režimem. Téma nedobrovolných sterilizací je de facto ztotožněno s romským etnikem. Nechtěné sterilizace jsou vícekrát zpochybňovány – nejdříve státními institucemi, později zejména lékaři. Takto s jistým zjednodušením vyznívá rámování tématu nechtěných sterilizací v českých periodikách v období od podzimu 2004 do léta 2005. Přesto se i nyní objevují články (i když jsou v menšině), které se těmito tendencím svým charakterem vymykají.